

Handskrift 25. Kyrkoherde Erik Nordbergs arkiv

Volym 25:5:f

Manuskript. Maskinskrivet. Fortsättning av Handskr 25:4.

Åren 1724 - ca 1729.

f) Solanders memorial

Publicerad december 2011

Forskningsarkivet, Umeå universitetsbibliotek

(<http://www.foark.umu.se>)

Solanders Manuscript

7.

Konrektor Carl Solanders memorial

Till riksdagen 1726-27 inlämnade konrektorn vid Piteå trivialskola genom superintendenten Steuch i Karlstad ett memorial, som rörde främst förhållandena i Pite lappmark. Carl Solander var förordnad till adjunkt åt sin fader prosten Daniel Solander i Piteå. På grund av prostens svaga hälsa fick ~~XX~~ Carl Solander övertaga en stor del av prostens göromål. Han var i början av år 1727 i Pite lappmark, där han förrättade visitation. ~~XX~~ Med färiska intryck från Lappmarken har han skrivit memorialet och genom superintendenten Steuchs förmedling sökt bringa det under riksdagens ögon. Det har icke lyckats, men en kopia har han lämnat till Härnösands domkapitel, där det förvaras bland "Lappmarkshandlingar". Först vid 1724 års riksdag kom memorialet under behandling och resolution utfärdades. Det återges här efter kopian i Härnösand.

Wähl Ehrewördige - - -

Hoos Venerandum Consistorium insändes i ödmukhet här innelyckt en afskrift af det underdånigste memorial, som hoos Hans Kungl. M:tt, wijd n^uwarande Ricksdag, genom Högwördige H:r Biskopens H:r Doctor Steuch, uti underdånighet insinuerad är, under förwäntan om en Höggunstig befordran af det samma, när det förmodel med Venerando Consistorio communicerad warder; hwilket iag ock härmedelst i diupaste ödmukhet mig tillbeder, hällst som mitt endaste ändamåhl är och warit, hwad till den stora Gudens ähra, samt Lappländarens så timmeliga som ewiga wälfärds befrämjande länder, att sökia och wijd handen gifwa. Äfwenledes, skulle Venerandum Consistorium en fullkomblig afritning af de Characterer som den i 2 § öförmälte lappmannen giordt sig öfwer den Suenska Catechesen, åstunda, skall iag finnas sorgfällig, dem samma uti trä att utsticka, och wijd tillfälle som sig giöra låter, öfwersända. Elljest war äfwen nu wijd visitation i Arjeploug tillstädes en missionarius ifrån Norrige, Jöns Kihldal wijd namn, som tillika är Lector^ms H:r von Vestens fullmechtig, öfwer den i Nord^o och Finnmarken warande mission att wara uppsyningsman, hwilken så wijd Häradsrätten som visitation ett och annat hade att andraga, men uti alt, såsom hörande under Kungl: May:tt^a speciele föranstaltande och nådige ampröfwande, intet swar ärmå el:r meddelas kunde. Men för öfrit, tär Venerandum Consistorium om den danska missions tillstånd uti Norrige, någon berettellse Höggunstigast behagar inhemtta, så hafwer iag af den instruction, hwilken Collegium Missionarium i Kiöpenhamn samt deras fullmechtig i Trundeimn Lector Thomas von Vesten, berörde Missionsbetiente lembnad, till sina förnembst^a delar extraderad, och äfwen uti LandsCancellie att inlefwera, anmodad är.

- - - (Om Sigvard Granberg) - - -

Venerandi Consistorii alldraödmukaste tienare

Pitheå d 30 Martii 1727

Carl D. Solander

(EII:13)

1771 24/FEB 27

3.

Copia

Underdånigst Memorial

wid närwarande Riksdag.

1. Den stora och högtbeprisliga nåd, som hans Kongl. Maij:tt allernådigast behagat wijsa, medelst Scholars inrättande uti lapplänterne, ärkiänna allmogen uti Pitheå lappmark med diupaste underdånighet, jemte det de sin här öfwer innerliga fågnad med särdeles glädietekn till allas ärsinnerliga eftertancka, betyga; önskandes äntet högre, än at förr ju häldre af detta till deras Christendoms Förkåfring ländande medell, delachtige blifwa, hälst som större dehlen af ömhet om sin egen och sina Barns salighet och at mehr och mehr komma till gudz och Christi sanna kundskap, icke allenast willige äro sine Barn till information uti Scholan lämbna, utan och de äldre, enär dem lägligit är, at lära sig uti bok, äfwenledes åstunda; Till hwilken ända en och annan af de förmögnare uti Norrige, allaredan hålla sina barn uti Scholan, och sielfwa till sin vidare förkåfring uti Christendomen, förskaffa sig sådane tienstehion som kunna i Bok läsa, och af dem sin underrätta och lära låta.

2. Men som inga a.b.c.Böcker eller Catecheser uppå Swänka och lappska språken uti desse församlingar mehra öfrige äro; Ty anhålles i diupaste underdånighet at ber:de Böcker, hwilka förmodel. effter Kongl. Maij:tz nådigste Förordning om lappländarnes flitigare underwisande i Christendomen af åhr 1723 d 3 octobr. och 6 §. allaredan lära wara trychte, ibland lappallmogen nu kunde komma at utdelas. Och hafwer man icke utan största förundran ärfarit, at en lappman af Arieploug Församling och Lochtebyn, i brist af tryckt Swänsk Cateches genom wissa Characterer uti trä utstuckna, 3:ne hufwudstycken af Catechesen jemte några andra böner så noga utfört och anmärkt, at han effter demsamma berörde hufwudstycken och böner uppå Swänka rent läsa kunde, och wid innewarande års visitation opwist, hwar af innelycht i un-

derdånighet följer en Copia utaf Fader Wår. Och ehuruwäll förenämde lappman, uppå lappska Språket i sin Christendom god redo för sig giöra kunde, han icke dess mindre sin åstundan at blifwa Swånskan mächtig, och i sin Christendoms stycken på samma tungomål låta sig underättas, samt till den ändan bemålte Characterer upfunnit, betygade.

3. Till desse Scholars underhållande uti lappländerne, Hans Kongl ~~MAIJEIT~~ Maij:tt i lijka underdånighet hemställes, om intet lappallmogen skulle inrådas eller påläggias, de af dem alt här tills allenast emot skattens åhrlige ehrläggjande nyttjade och innehafde land, at inlösa, och sig tillhandla; hwartill de lära finna sig så mycket willigare, som de i den händelsen af demsamma winna ägande rättigheten och deras barn och arfwingar till godo komma, samt de många och åhrliga Rättegångar Lappallmogen emellan om berörde landenz nyttjande förekommas; hälst när hwar och ett land effter sin storlek och förmånen af Rehnhet, diurfång fiskiewattn och annat uti inlösande ansedde blifwa, hwilket dock öfwer alla lappmarkerne i Rijket en ansenlig summa penningar giöra skulle. Och ther intet alle wore straxt af den förmögenheten at hela Summan betala, kunde dem wissa terminer föresättias, innom hwilka de ärfordrade penningar ärläggias skulle, då många penningar hans Kongl Maij:tt och Rijket, som nu antingen försupas, eller i jorden nedergräfwas, till nytta komma kunde.

4. Och på det allmogen måtte hafwa bättre tillfälle och förmögenhet at hålla sina Barn uti Scholan, jämbwål undwijka den stora giäld de förfalla uti hos de Handlande uti lappmarcken, emedan lappen sällan om han än ther till förmögen är uppå en gång betalar hwad han i Sölfwer kiöper, wore oförgripel. högnödigt, at Sölfwerhandelen ther sammastädes blef aldeles förbuden. hälst som ofta berörde nation hafwa den inbillning, at det skall wara dem en särdeles heder och förmåhn enär de kunna försambla Sölfwer och lika som med hwar andra ther om täfla, hwilket dock sällan effter deras dödel afgång komma arfwingarne till godo, utan mehrendels i jorden nedergräfwas; och i händelse at något af

5.

det de dagel bruka skulle komma at stötas eller allenast några löf affalla af deras bälten och så kallade Silfwerstop, försällja de det samma kort dereffter emot en trediedel af det de wid inkiöpet betalt, hwarigenom de blifwa utblåttade och äntel:n måst begifwa sig till Norrige födan genom Fiskierije at förskaffa; då Borgaren äfwenledes till sin stora skada warder betalningen förlustig, samt de öfrige af lappallmogen till icke ringa gravation länder, emedan hwar och en by eller ländzmans destrict, måste till kronan wara ansvarig för så stor skatt som hela byn wid taxeringen en gång ansedder och pålagder blifwit.

5. Jntet mindre skada taga så de sälljande som kiöpande af den öfwerflödiga Bränwinshandelen uti Lappmarcken, af orsak, at det bränwijn som lappen ena året borgar, förutan det han emot contante penningar kiöper eller emot wahrer byter, måste han året effter med sina redbaraste wahrer först betala, tå Borgaren åter föränlåtes å nyo försträcka honom hwad han till sin förnödenhet betarfwar till dess lappmannen omsider blifwer så mycket skyldig, fattig och utblåttadt at han nödgas taga tiggiarestafwen i handen, och omsider förfoga sig till landzbygden eller Norrige sitt uppehälle at sökia, och måste hwar och en som sanningen säga will, och om lappmarkens tillstånd någorlunda kundskap hafwer, tillstå, at denna Bränwijns och Sölfwerhandelen mehrendels lappmarcken och de handlande ruinerad. Och ehuruwäll Hans Kongl. Maj:tt sin af år 1723 allernådigste förordning och des 2 §: så strängel. behagat förbiuda all Bränwinshandell, under påstående marknad, är ändoch at befara det hwarjehanda underslefther wid skier, hwilket under innewarande års marknad i Pitheå lappmark nogsamnt blef ehrfarit, i det lappländarne innan sielfwa marknaden begyntes war till största dehlen dagel:n druckne och i samma syndige lefnad in till afresan ther ifrån continuerade, så at man och under sielfwa visitationsdagarne hade största swårighet de ålig-

giande Embetes Syslor med den nytta och frucht som wederbort, att för-
 rätta; och faller det lappen så mycket lägeligare at få Bränwijn för
 och under marknaden som både de handlande och andre, mehrendels komma
 till MarknadzPlatzen förrän marknaden pålyses, och sälljaren tillijka
 med kiöparen således förmena sig strafflöst kunna både gifwa och säll-
 ja; då äfwen så mycket i förråd kiöpas kan, at det till marknadens
 slut tillräckeligt är; förutan dess, sedan Borgerskapet gådt utur
 sina kiöpmansbodas om aftonen jdkas äfwen handelen sedan in uti stuf-
 worne, då lappmannen lättel:n kan få kiöpa Bränwijn, och nästan ogiör-
 ligt är för Cronobetienterne det samma observera, emedan den ena af
 Borgerskapet har sin stufwa här och andra ther; warandes äfwen lapp-
 ländarnes art och sinne, at om de hos den ena Borgaren skulle få brän-
 wijn och den andra intet, så sällja de häldre till den förra sina wah-
 ror, då de andra åter antingen uti sin handell lijda en stor mehn och
 afsaknad, eller och lika som twingas at gifwa och sällja honom Brän-
 wijn. Fördenskull underställes Hans Kongl. Maij:tt i diupaste under-
 dånighet om intet Bränwinshandelen uti lappmarken aldeles kunde blif-
 wa hämmad och förbuden, emedan så länge låfligit är at föra och sälja
 Bränwijn ther sammastädes, högst förbem:te Hans Kongl. Maij:ts nådig-
 ste Förordning på hwarjehanda sätt öfwerträdas, samt lappländarne se-
 dan om åhret till ingen nytta kommer det Bränwijn som de kiöpa enär
 marknaden slutet är, aldenstund få af dem, kan hända och ingen ther
 wid hafwer någon sparsamhet, utan detsamma upsupa innan de ifrån mark-
 nadzPlatzen resa, då de sig så hafwa öfwerplösd, at de mehra likne
 oskiälige diur än förnuftige menniskior, sin nästan stadig warande
 ögonsiuka föröka, och hwarjehanda Siukdomar öfwer sig draga, så at ~~XX~~
 the långa tiden ther effter till allting äro oskickelige; intygandes
 äfwen de sielfwa sig lefwa mycket bättre enär de intet hafwa brän-
 wijn, hwilket dem allenast tillfälle gifwes at kiöpa enär de komma
 till marknaden i Swärike; Ty i Norrige uti Finmarken och de Siösträn-
 der som desse lappar komma till är all Bränwinshandell wid högt straff

igenom åtskillige Kongl. Mandater ifrån Kiöpenhamn förbuden, hwilket äfwen missionarien och Lector von Vestens fullmächtig Jöns Kijhdahl berättade, som ifrån Norrige nu öfverkommen war; till at förtiga det de tillförene med denna starcka och den kiäraste dricken mycken widskeppelse wid deras off^hande och trummande brukat förutan den dyrdhet neder å landet medelst det myckna Bränwinsförsälljandet i lappmarcken uppå Spanmåln förordsakas.

6. Som större delen af den förmögnare lappallmogen hafwa en stor och straffbar osed, enär de bortgifta sina döttrar med det så kallade Rutha, som ther utinnan består, at de lika som sällja sina barn emot penningar Sölfver och annat, hwarigenom ofta ächtenskapet förhindras, RättegångzProcesser yppas, enär Brudgumen intet kan efterkomma hwad han låfwat eller hwad Brudens fader sedan åstundar. Warandes åhr 1724 wid visitation med Sillbojocks försambling, en Casus härutinnan angifwen som till HäradzRätten remitterades, at en lappman måst gifwa till sin fästemös föräldrar Rehnar 140, 120 Rdr in specie en Silfwerkosa a 3 lod, Skied a 3 lod kläde 3 alnar jemte annat, hwilket åter den föras fader welat igen taga, enär hans Son intet långt ther efter igenom döden afgick, och hafwer berörde stridighet dem imellan intet kunna komma till slut för än wid innewarande åhrs wintterTing, och ehuruwäll Prästerskapet i lappmarken så wäl som dombhafwanden denne oseden sökt at förekomma, förmenar doch lappländarne sig detsamma strafflöst kunna giöra efter den macht och myndighet de hafwa öfwer sina barn; Fördenskull hans Kongl. Maij:tt i underdånighet bönfalles at denna i lappmarken gångbara Rutha nådigast förbuden warder till förekommande af de många skadel. påfölgder som af densamma ärröra.

7. Hans Kongl. Maij:tt warder allerunderdånigst andragit, om och huru wida lysningen för Brudfolcket i lappmarken 3:ne gånger om en Söndag uppå de tider om åhret kunde tillåtas, då lappallmogen 3:ne Söndagar effter hwar andra intet möyel:t är, gudztiensten at bewista, såssom tå stort mehnföre infaller och när de äro stadde under sin

flyttning till Norriges sijdan, men i synnerhet under marknadztiden då deras ächtenskapzhandell mehrendels fullbordas, jämwäll lappfolck ifrån andre lappmarcker sig infinna, och intet hafwa tillfälle så länge som den uti kyrkiolagen till lysningen determinerade tiden påbiuder, icke utan sin största skada, ja ^r ofta lifzfahra, at fördröya, då de allenast med några få af sitt Sällskap måste sådane långa äfwen-tyrl resor, sedan de andre afreste äro, företaga. Warandes utom dess till at befara, at de här igenom långa tiden för än vigslen är förrättadt olåfl:n sammanlefwa, ehuru de ifrån sådant at afstå äro underrättade och förmante.

8. Till gudztienstens beqwämligare förrättande uti Piteå lappmark samt lappländarnes större nytta och förkåfring uti sin Christendom, in för Hans Kongl. Maij:tt understår iag mig med fölljande underdånige förslag inkomma, huru som till befrämjande af alt sådant, Arvidsjaur församling kunde för sig allena^s wara ett Pastorat, och åter Sillbojocks tillijka med Arjeplougs blifwa det andra, emedan wid Arvidsjaur kyrkia hela Sommaren och vinteren öfwer åhörarena sig till större delen tidigast kunna infinna, men för den långa wägen bestående wid pass af 12 Swänka mijhler, som är imellan berörde kyrkia och Arjeploug, hwarest moderkyrkian är, kan Pastor intet så ofta neder i Arvidsjaur som han will och åstundade gudztiensten förrätta. Beträffande Sillbojocks kyrkia, så är densamma mehrendels för Brukzfolcket skull upbyggt, under den tiden NasaFiälls Sölfwergrufwa war i gång, men de andre bägge som äro Arjeploug och Arvidsjaur för lappallmogens nytta uti förra tider uprättade; Förutan dess kan allmogen sällan om åhret bewijsat Gudztiensten uti Sillbojock, emedan de för Rehnbetet mäst hela wintteren uppehålla sig kring om Arjeploug och Arvidsjaur, och således få gånger allenast om Sommaren, då de antingen wid Sillbojock eller Norrige wistande äro sig wid berörde Sillbojocks kyrkia infinna; men i händelse at berörde församlingar skulle tillsamman läggias, kunde deras egne Siälasörjare för dem både wintter

och Sommar enär de sig på Swänka sijdan uppehålla, gudztiensten för-
 rätta, då han och altid blef boendes uti Arjeploug hwarest lappallmo-
 gen hela wintteren wistande är, och om Sommaren åter enär de till
 Sillbojock sammankomma, kan han med stor beqwämlighet dit resa, emedan
 större delen af wägen består af en Siö som är 9 Swänka mijhl lång,
 då äfwen de fåå om Sommaren uti Arjeploug warande lappar sig ther
 sammastädes wid then tiden infinna, at undfå af Sillbojocks församb-
 lingz ledamöter, samt sina egna ther tå warande Sochnemän någon under-
 stöd, och således kunna de uti Pitheå lappmarken boende allmogen al-
 tid hafwa sin gudztienst, ther the elliest både uti Arvidsjaur och
 Silbojock effter then nu för tiden ~~xxx~~ warande inrättningen, altför
 offta äro utan Predikan, aldenstund både tiden och tillfället intet
 annat tillåter, och om en sådan till gudztienstens bättre förrättande
 högstnödigg förändring, hafwer allmogen åtskillige resor, och jämwäll
 wid den nu i detta åhr hållne visitation, anhållit, kunnandes för öf-
 rigit ofta benämnda förändring så mycket lättare ske, som Kongl. Maj:ts
 stat för Prästerskapet wid desse församlingar aldeles icke blifwer
 förändrad, utan hwad kyrkioherden uti Arvidsjaur i det fallet utaf de
 Pastoralier han tillförne af Arjeploug och den ther under hörande
 Lächtebyn åtniutit skulle komma at brista, kunde honom åter till Ehr-
 sättning så mycket af den andra kyrkioherdens lön och inkomster
 tilläggias, emedan han i annor händelse endast af Arvidsjaur församb-
 lings ledamöter uti tijonde intet hade hwad han till sitt nödtorftiga
 underhåld betarfwade.

9. Och ehuruwäll Pitheå lappmark nu i långa tijder haft den för-
 mån at deras lärare warit lappska Språket mächtige, och medelst deras
 stora nytas arbet^e, samt de tidjige der sammastädes hållne visitatio-
 ner uti sin Christendoms stycken så grundade blifwit, at man icke utan
 en särdeles ärsinnerlig förnöjelse detsamma åhörer, jente det de åhr
 ifrån åhr wisa sin förkåfring och begiärelse at mehr och mehr komma

till vårs Herras Jesu Christi kundskap, som äfwen den danska Missio-
narien Kijhldahl så mundt- som skrifftel. intygade, at när de uti
Norrige wistande äro, icke allenast sielfwa annamma lärdomen, utan jäm-
wäll andra församlingars ledamöter ther till upmuntra; icke dess
mindre, hos hans Kongl. Maj:tt om nådig befallning i all underdånig-
het anhålles, det lappländarne enär de sig uti Norrige uppehålla, och
af de danska missions betiente i sina hemwister besökte warda, intet
wisa någon gensträfwighet at sig uti sin Christendomb informera, min-
dre tillfoga den någon skada elr uti deras Embetes förrättningar
hinderlige wara, hwilket mehr bem:te Kijhldahl, det en och annan lapp-
man af wissa församlingar obetänkt skall warit sinnad at wärkställa,
berättade. Detta är hwad till den stora gudens ähra, och så många Siä-
lars ewiga wällfärdz befrämjande, i anledning af innewarande åhrs, eff-
ter venerandi Consistorii höggunstige tillåtelse å min faders wägnar
af mig uti Pitheå lappmark hållne visitation, iag i underdånighet för-
dristat mig at andraga och wid handen gifwa.

Pitheå d:n 24 februarii 1727

Carl Solander